

HEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
14de Jaargang – Januari – Februari 2018

Redactie- en coördinatieadres:
Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken
Lay-out: Valère Grauwels

ISSN 2295-3531

EEN GELUKKIG NIEUWJAAR.

Wij wensen alle 6.957 inwoners van Groot-Nieuwerkerken, en speciaal onze lezers en sympathisanten, een goede gezondheid en veel creativiteit in alles wat het Nieuwe Jaar hun brengen zal.

KOZEN EN WIJER HERDENKEN HUN 800-JARIG BESTAAN MET DE UITGAVE VAN EEN BOEK EN EEN TENTOONSTELLING.

De naam Kozen wordt voor het eerst in een handschrift uit 1218 (Abdij Averbode) vermeld als CUSINUS. De eerst gekende "heer van Kozen en Wijer" was toen "Franck van Wesemael" wiens kasteel lag waar nog steeds het kasteel van Wijer staat. De naam Wijer is nog iets ouder gekend, en wordt in een document uit 1139 VILLARE genoemd.

Heemkunde-Nieuwerkerken wil dit jubileumjaar samen met de inwoners herdenken en heeft also een belangrijk werkjaar voor de boeg. In het najaar (week-end 8-9-10 september Monumentendag) wordt in het Buurthuis te Kozen een tentoonstelling georganiseerd waarin de geschiedenis van beide dorpen wordt in beeld gebracht. Gelijktijdig wordt het boek "De geschiedenis van Kozen en Wijer", auteur Luc Carlens (270 blz.) uitgegeven. Omtrent deze en mogelijk nog nevenactiviteiten worden de inwoners tijdig op de hoogte gehouden.

ERFGOED IN BEWEGING TE NIEUWERKERKEN.

In onze vier kerkdorpen (Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken en Wijer) worden wij dagelijks geconfronteerd met ons verre verleden. Vooral door de nog aanwezige oude gebouwen worden wij positief bewust van de omstandigheden waarin onze voorouders leefden en werkten. De instandhouding van dit erfgoed door restauratie en herbestemming is dan ook een voorrecht en een plicht t.o.v. onze nakomelingen.

Een bondig overzicht leert ons wat de laatste tijd in onze gemeente Nieuwerkerken op dat vlak gerealiseerd werd, en wat er zich nog aandient.

In Binderveld kreeg het grondig gerestaureerde kasteel een commerciële bestemming; dit gebeurde ook in Kozen met de totaal verbouwde Palenderhoeve.

Nieuwerkerken bezit met "De blauwe (zwarte) stijltjes" een uitzonderlijk wooncomplex in leem en vakwerkstijl (19e eeuw); dit uitzonderlijk huis met verdieping staat nu te koop en wacht reeds lang op restauratie.

In Wijer is er veel in beweging. In de Verlaerstraat wordt het vakwerkhuis De Kever (19e eeuw) met een moderne aanbouw uitgebreid, en het nog oudere vakwerkhuis De Kazerne (1774) verwisselde van eigenaar. Na de recente verkoop van het landhuis De Schans (1782) wordt het park heraangelegd gevolgd door de restauratie van de woning. Nog in Wijer werd de pastorie (1867) opgeknapt en als gezinswoning verhuurd. De herbestemming van de vroegere jongensschool/huis van de onderwijzer/gemeentehuis (1870) is een toekomstproject dat ons allen beroerd.

In Kozen ten slotte wordt verwezen naar de lopende restauratie van Het Paenhuis (1743). Deze vroegere dorpsbrouwerij krijgt als bestemming woongelegenheden in het opgewaardeerde dorpscentrum waarin o.a. de oude pastorie (1718) (verhuurd als gezinswoning), het Buurthuis (oude jongensschool) (1856), de meisjesschool (1902), de Sint-Antoniuskapel (1680) en de kerk (1920) centraal staan.

Naast deze vooral privé-initiatieven ter bescherming en herwaardering van de oude gebouwen als erfgoed kan de overheid met bijvoorbeeld nieuwe straatnamen ook persoonlijkheden eren voor hun belangrijke maatschappelijke rol die ze in onze gemeenschap in het verleden hebben gespeeld. Zo is het erg jammer en een gemiste kans dat in de nieuwe woonwijk Wijer-gaard ons voorstel van straatnaam "Pastoor Cretenstraat" niet werd weerhouden. Hubert Creten was pastoor in Wijer van 1866 tot 1881. Buiten zijn verdienste als priester-volksromanschrijver was hij de bouwpastoor van de pastorie (1867) en de jongensschool (1870). Door zijn onvermoeibare tussenkomst bij het provinciebestuur werd de modderige veldweg (nu de Grote straat) over de ganse lengte gekasseid. Hierdoor werd het afgesloten Wijer definitief ontsloten richting Herk-de-Stad en Sint-Truiden. De ouderen spraken toen uit dankbaarheid over "de Cretenweg", toen een verdiend respect... dat vandaag nog de moeite loont om overgedragen te worden op de volgende generaties.

Ludo Raskin

Wijer - Verlaerstraat: een nieuwe toekomst voor 'De Kever'.

Wijer – Schansstraat: het domein 'De Schans' op weg naar oude glorie.

Kozen: "Het Paenhuis" staat in de stijgers.

DE GEMEENTESCHOOL VAN BINDERVELD

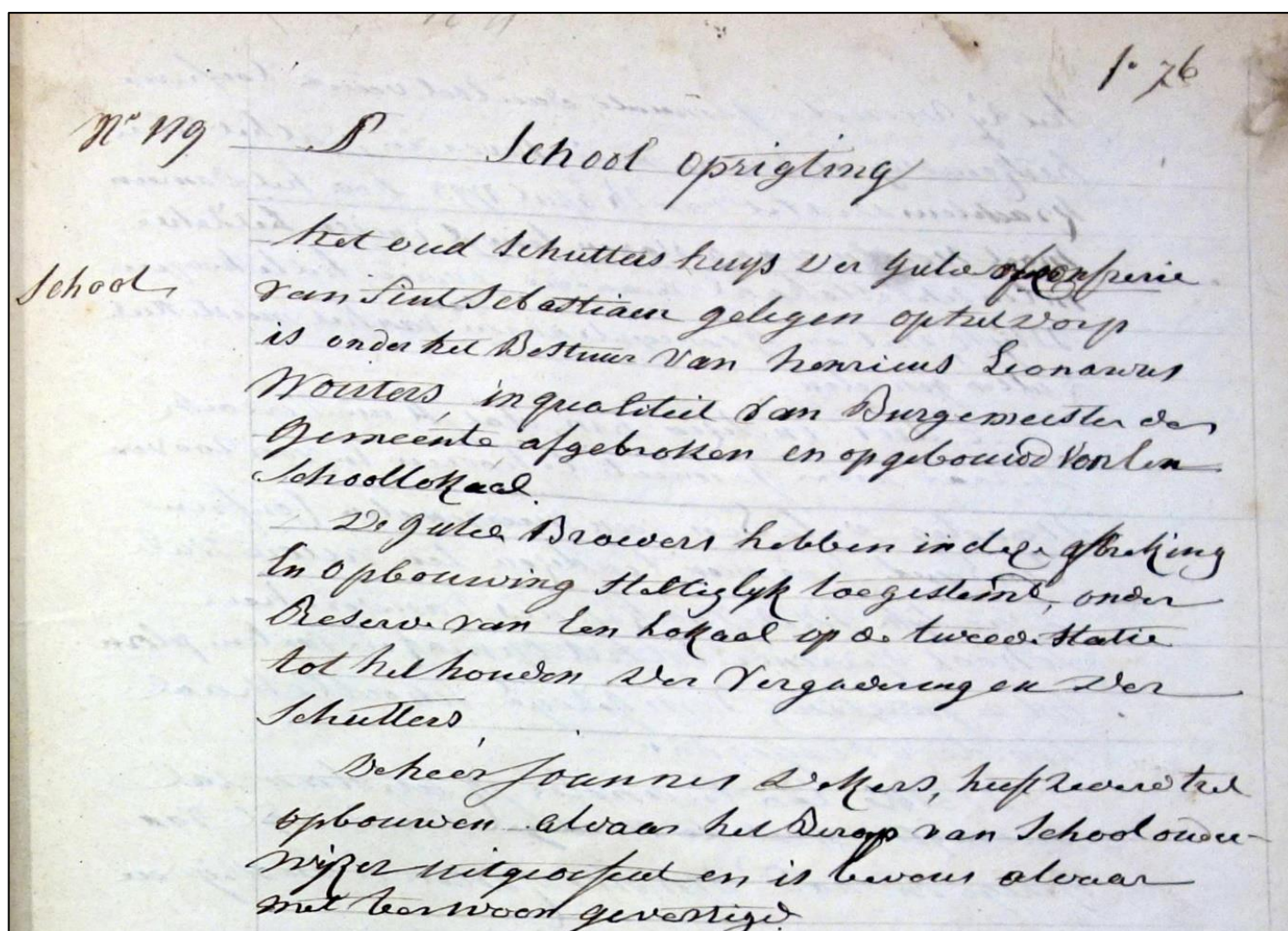
De gemeenteschool van Binderveld heeft zich in de loop der tijden op 3 locaties bevonden:

- Van 1830 tot 1867 op het dorpsplein achter de grot
- Van 1867 tot 1952 aan de Molenstraat, waar nu een appartementsgebouw staat
- Van 1952 tot nu, waar nu de huidige kleuterschool "t Goudhaantje" is

School en gemeentehuis van 1830 tot 1867.

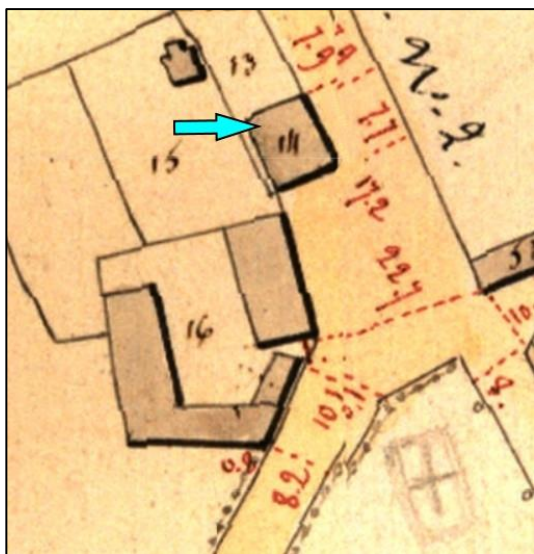
In een register met aantekeningen van 1815 tot 1830 van burgemeester Henricus Leonardus Wouters, aanwezig in het Rijksarchief van Hasselt, vinden wij verschillende teksten terug over het afbreken van het schutterslokaal van de Sint-Sebastiaansgilde, dat zich rond 1825 op het dorpsplein bevond. Op dezelfde plaats zou een schoollokaal gebouwd worden. De briefwisseling is gespreid over de jaren 1825-1829.

Het moet een gebouw met een verdieping geweest zijn want we vinden volgend fragment terug in de teksten. *"De gilden Broeders hebben in deze afbreking en opbouwning toegestemd, onder reserve van een lokaal op de tweede statie tot het houden van vergaderingen der schutters."* Hier wordt de naam van de heer Joannes Dekers ook al vermeld (rond 1830, de eerste schoolmeester).

Tekst uit het register met aantekeningen uit de 19^e eeuw, in verband met de afbraak van het schutterslokaal en de opbouw van een school.

In verslagen van het jaar 1827 vinden we terug dat het gebouw ook moest dienen voor de vergaderingen van de gemeenteraad. *"... dat het tevens tot raadhuys zal strekken".*

1: Dorpsplein 1843

In de "Atlas der buurtwegen" van 1843 staat een gebouw (Nr. 14) dat in de kadasterplannen van deze periode omschreven staat als "School- en gemeentehuis". Het gaat hier over een gebouw van amper 130 vierkante meter, dat achter de grot in de voortuin van de huidige woning "Hoogstraat 5" gelegen was. Dit oud schoolgebouw werd in 1926 verkocht en volledig afgebroken.

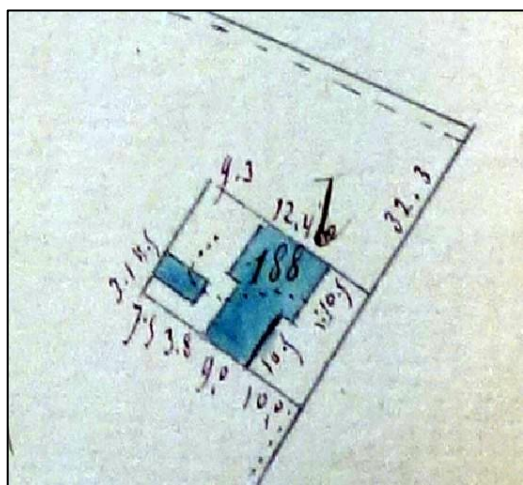
Op afbeelding 1 kan je zien dat de kerk er toen nog niet was. Die werd op dit plan in potlood bijgetekend en in 1845 gebouwd.

In de bevolkingsregisters wordt bevestigd dat Joannes Dekers (°1801) in 1852 schoolmeester en secretaris was. Vermoedelijk woonde hij ook in dat schoolhuis (Domus Schola) volgens de nota's van pastoor Coenegrachts

(Registrum Animarum, Rijksarchief Hasselt). Joannes was getrouwd met Victoria De Schrijnmakers, zuster van de toenmalige kasteelheer.

Pieter Lebeau (°1835 Niderheim NI), de grootvader van de schrijver Paul Lebeau, werd hier schoolmeester vanaf 1864. Hij was ook gemeentesecretaris en was getrouwd met Elisabeth Stiers uit Binderveld.

School en woning schoolhoofd vanaf 1867 tot 1952.

2: Inplantingsplan nieuwe school en woning langs de Molenstraat.

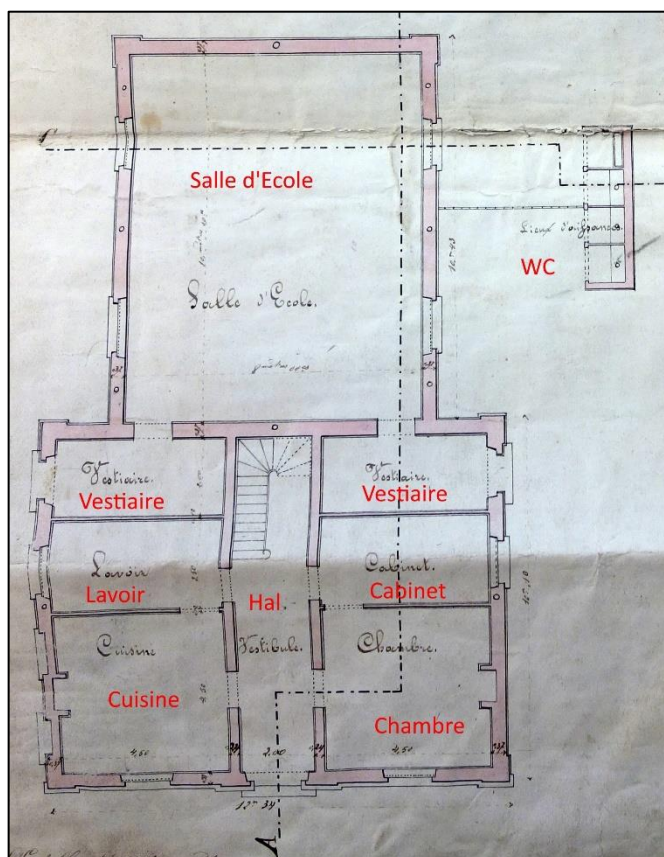
In het rijksarchief van Hasselt vinden we de plannen (jaar 1865) voor een nieuwe gemeenteschool en woning voor de onderwijzer. Rond 1867 werd deze school in gebruik genomen.

Er was blijkbaar maar één klaslokaal waar alle leerjaren samen zaten. Op afbeelding 3 kan je zien dat de vestiaires tot het schoolgedeelte behoorden, zonder toegang tot de woning van het schoolhoofd. Het trapgeveltje boven de ingang van het woonhuis werd later bij een verbouwing verwijderd.

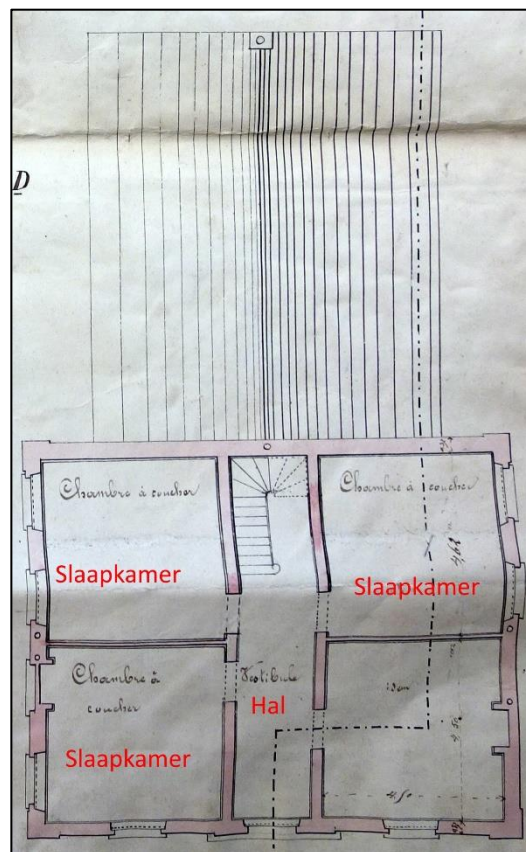
In 1894 werd meester Lebeau opgevolgd door Stijn (Ludovicus, Celestinus) Beckers (°1877 Binderveld). Hij was gehuwd met Maria Josephina Van Houdt.

Van 1931 tot 1961 was mevrouw Lutgarde Preud'homs onderwijzeres en van 1947 tot 1970 was de heer Richard Kinnaert onderwijzer.

In dit gebouw bevond zich tot 1970 (fusie met Nieuwerkerken) ook een lokaal voor de gemeentesecretaris.

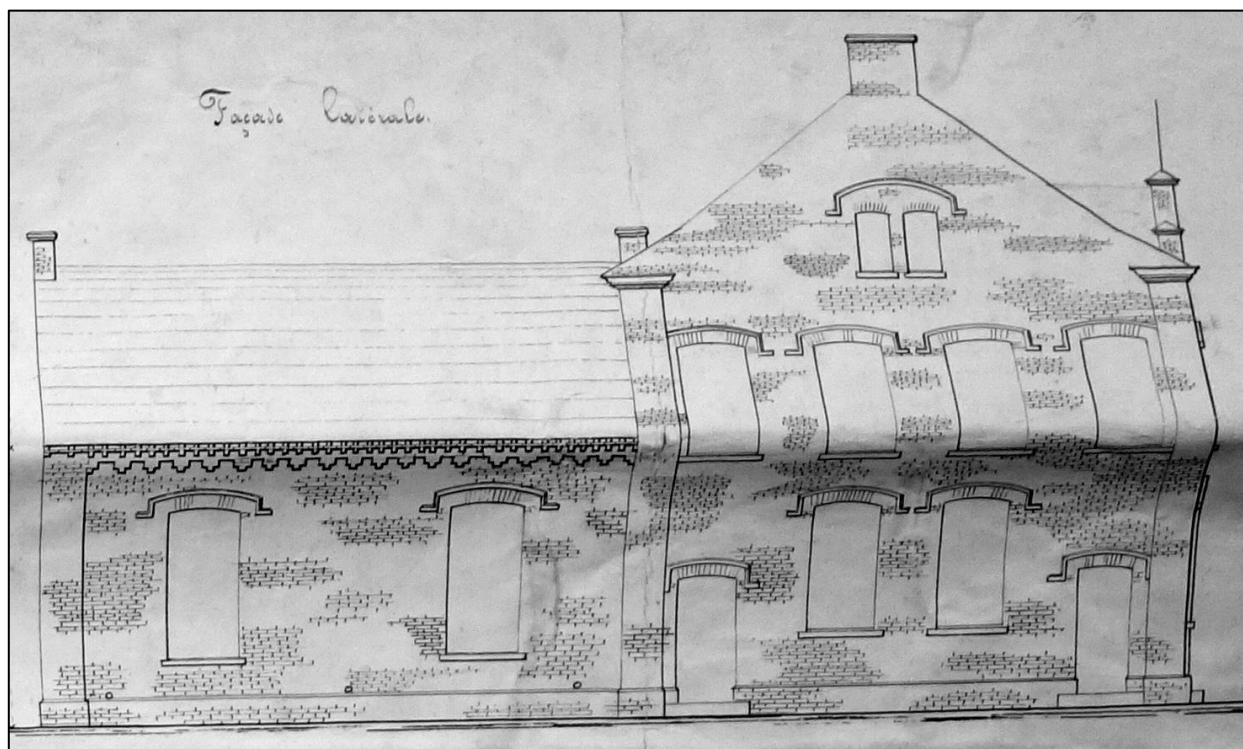
3: Gelijkvloers. Bovenaan het schoolgedeelte en onderaan het woonhuis. Plan uit 1865.

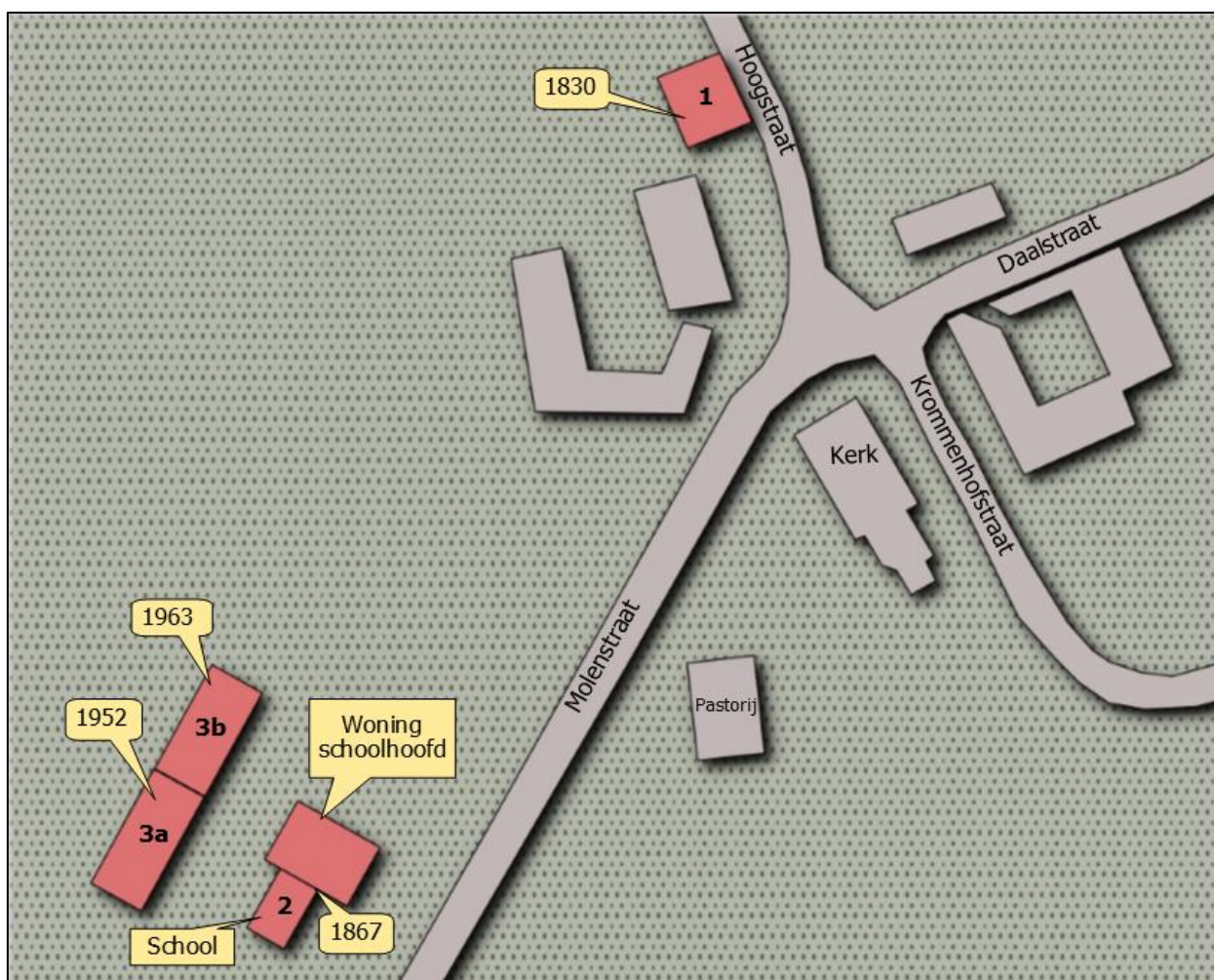
4: Verdieping. De 2 kamers aan de linkerkant werden klaslokaal rond de jaren 1960.

5: Bemerkt de aanbouw van het schoolgedeelte boven de pijl op deze oude foto.

6: Gevel langs de kant van de Molenstraat

7: Kaart met de 3 locaties van de school van Binderveld met aanduiding van het bouwjaar.

Huidig schoolgebouw vanaf 1952.

In 1952 werden de twee linkse lokalen gebouwd van het huidige schoolgebouw. De eerste drie leerjaren werden in één klas gehuisvest en de laatste drie leerjaren in de andere klas. Later werd het schoolgedeelte van het oude gebouw afgebroken en vervangen door een nieuw afdak met toiletten.

In Binderveld was er geen kleuteronderwijs tot in 1959 toen men begon met kleuteronderwijs in een van de twee bestaande klaslokalen. De laatste drie leerjaren verhuisden toen naar de eerste verdieping van het oude school- en gemeentehuis.

8: Afdak op de plaats waar het oude schoolgebouw aan de Molenstraat stond.

In 1963 werd een derde klaslokaal (voor de kleuters) met daarboven de zaal bijgebouwd. Dit nieuwe deel werd op zondag 27 oktober 1963 (HBVL) ingehuldigd in aanwezigheid van minister Bertrand. In zijn welkomstwoord vermeldde burgemeester Plevoets dat het de eerste keer was dat Binderveld met het bezoek van een minister vereerd werd.

Na de fusie van Binderveld met Nieuwerkerken in 1971 verdween de lagere school in Binderveld. Momenteel is er alleen nog de kleuterschool "t Goudhaantje".

In 1998 werd het oude schoolhuis gesloopt en werden er 6 nieuwe appartementen gebouwd.

Valère Grauwels

9: De overheden tijdens hun bezoek aan de nieuwe schoollokalen te Binderveld. Pastoor Smeulders, Z.E.H. Vossen, Z.E.H. Deken Deneyts en Minister Bertrand. Op de achtergrond het nieuwe gedeelte. HBVL 29/10/1963.

HEEMKUNDE NIEUWERKERKEN

www.heemkunde-nieuwerkerken.be

Tweemaandelijks informatieblad van Heemkunde Nieuwerkerken
14de Jaargang – Maart – April 2018

Redactie- en coördinatieadres:
Ludo Raskin, Opperstraat 183 Wijer, 3850 Nieuwerkerken
Lay-out: Valère Grauwels

ISSN 2295-3531

BOEK "GESCHIEDENIS VAN KOZEN EN WIJER".

In een oud geschreven document uit 1218 wordt Kozen als Cusinus vermeld, en Wijer heeft in 1132 als naam Vilare. De eerst gekende Heer van Kozen en Wijer in 1288 was Franck van Wesemael ; zijn kasteel stond waar nu nog het kasteel van Wijer ligt.

Ter gelegenheid van dit 800-jarig jubileum van Kozen wordt door de vereniging Heemkunde-Nieuwerkerken het boek "De geschiedenis van Kozen en Wijer" uitgegeven.

Schrijver van dit boek (ca 280 blz. met 206 illustraties) is de oud-Kozenaar Luc Carlens, die hierin en voor het eerst vele historische teksten bundelt die in de loop van de voorbije eeuwen over het ontstaan, het bestuur en het wel en wee in Kozen en Wijer zijn geschreven.

Dit vlot leesbaar boek is alleen verkrijgbaar bij Heemkunde-Nieuwerkerken, en wordt voorgesteld in het weekend van 8-9 september 2018 in het Buurthuis Ter Cosen, bij de opening van "de tentoonstelling Kozen 800".

Nadien is het boek alleen te bestellen bij Heemkunde op onderstaand adres. De verkoopprijs is dan 19 Euro. Iedereen die echter vanaf nu intekent op dit boek betaalt slechts 16 Euro.

Dit bedrag moet voor einde mei gestort worden op rekeningnummer BE51 7350 0844 6462 van Heemkunde-Nieuwerkerken, Berkenstraat 22 te 3850 Nieuwerkerken met vermelding "Boek Kozen 800". Alleen na ontvangst van dit bedrag zal de naam van de intekenaar achteraan in het boek vermeld worden in de lijst van de intekenaars.

Bijkomende inlichtingen zijn te krijgen op hoger vermeld adres of via
☎ 0499/73.56.74.

VLAG VAN DE FANFARE "EENDRACHT" BLIJFT BEWAARD.

Door de welwillende bemiddeling van Jean Thomas, jarenlang voorzitter van de fanfare De Eendracht Nieuwerkerken, zorgt de vereniging Heemkunde dat de oude ruitvormige fanfarevlag uit 1909 niet verloren gaat. Het kan immers niet dat een dergelijk stuk erfgoed, dat méér dan een eeuw lokale muziekgeschiedenis en amusement vertegenwoordigt, zo maar zou verdwijnen.

In afwachting van eigen aangepaste opslagruimte bij Heemkunde wordt deze vlag bewaard in het gastvrije Rijksarchief te Hasselt waar al eerder de vlag van de handboog schutterij Sint-Sebastiaan van Wijer uit 1886 is ondergebracht.

Moge beide voorbeelden ook andere verenigingen in onze vier deelgemeenten inspireren om zorgvuldig en bewarend om te gaan met hun archief en belangrijke voorwerpen. Heemkunde-Nieuwerkerken kan en wil steeds hiertoe ondersteuning bieden.

In de hierna volgende bijdrage wordt de geschiedenis van deze fanfarevlag deskundig door Jean Thomas uit de doeken gedaan.

L.R.

FANFARE "EENDRACHT SCHELFHEIDE NIEUWERKERKEN"

De 19de eeuwse "Zangvereniging Eendracht" splitste zich in "Fanfare Eendracht Schelfheyden" en "De ware Vrienden Nieuwerkerken", met als stichtingsdatum 25 juli 1895. Beide groepen waren amusementsverenigingen die toneel speelden en o.a. volksspelen organiseerden in openlucht ter gelegenheid van de kermis.

In het boek "Harmonies en Fanfares in Limburg" staat te lezen over de gemeente Gorseme dat de fanfare Schelfheyden aanwezig was op de 75ste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheidsfeesten te Hasselt.

Waarschijnlijk is deze fanfare niet meer actief geweest na de Eerste Wereldoorlog. Over Nieuwerkerken staat in hetzelfde boek dat de toneelgroep "De Ware Vrienden" met enkele blaasinstrumenten omstreeks 1895 een eigen fanfare oprichtte.

Op 7 mei 1928 verleent de koning in een brief vanwege het Koninklijk Paleis de fanfare "Eendracht Schelfheide-Nieuwerkerken" wegens 50-jarig bestaan de gunst de titel Koninklijke Maatschappij te voeren. Op de grafsteen van Alfons Marneffe, gestorven en begraven op het kerkhof van Nieuwerkerken in 1918, staat 25 lid van de fanfare De Eendracht.

In 1909 schonk de familie Lejeune de Schiervel-t'Serstevens een vlag aan de fanfare met de geborduurde tekst "Eendracht Schelfheyden" erop; onderaan stond hun wapenschild. Graaf d'Oultremont de Duras betaalde het hout voor de vlaggenkast, evenals het hout voor de mobiele muziekttribune. Bovenaan deze ruitvormige vlag was een metalen ring bevestigd waaraan gewonnen medailles konden gehangen worden, medailles waarvan Serlet van Pius (Karel Berden) de herkomst kon vertellen. Deze vlag werd bewaard in het café-winkel Libert Serdons-Lowis Motmans.

Anna van de Kantonier die de kantschool in Sint-Truiden volgde was in 1930 reuze fier dat ze een geborduurd bordje met de tekst "Koninklijke Maatschappij" mocht maken, en dat nog steeds aan de oude vlag bevestigd is.

Wij waren allemaal dorpsbewoners van Nieuwerkerken, doch wie aan de linkerkant woonde van de Kelsbeek, Kerkstraat, Heuvelstraat, Klein Tegelrij woonde administratief in de gemeente Gorsem-Schelfheide. In 1954 werden de bewoners van Schelfheide door de aanhechting bij Nieuwerkerken officieel Nieuwerkerkenaren, hetgeen ze in het verleden al in feite waren. De tekst "Schelfheyden" op de fanfarevlag werd toen veranderd in "Nieuwerkerken". Bij de viering 75 jaar Eendracht werd een nieuwe rechthoekige fanfarevlag gewijd tijdens een misviering in een feesttent opgesteld bij Vital Motmans in de Tramstraat. Bij het 90-jarig bestaan van de fanfare was er opnieuw een nieuwe vlag met als goede peter en meter Emanuel Vanstraelen en Mathilde Hayen-Joris (café Sportwereld).

De Eendrachtvlag Schelfheyden-Nieuwerkerken trok méér dan 100 jaar door onze straten bij processies,

begrafenissen van muzikanten en ereleden, gouden bruiloften, honderdjarigen, priesterwijdingen, inhalingen van pastoors, optochten en zoveel meer. Het Nieuwerkerkse gezegde "Geen feest zonder 't muziek met vlag" was zolang het kon in Nieuwerkerken de waarheid.

Jean Thomas

ZO GING DAT IN 1931: EEN BENZINEPOMP IN KOZEN

Naast de hoge aanschafprijs zijn er nog twee voornaamste oorzaken die het algemeen gebruik van elektrische wagens in de weg staan. In de eerste plaats is er het beperkte bereik van die wagens: met een opgeladen batterij kan je absoluut niet het aantal kilometers afleggen dat met een traditionele wagen met een volle tank wel kan. Voor verre verplaatsingen, zoals een gezinsvakantie naar het zuiden, is het gebruik van een elektrische wagen voorlopig nog geen optie. Anderzijds kan je je autobatterijen maar op een beperkt aantal plaatsen opladen. Bovendien komen er maar mondjesmaat nieuwe oplaadpunten bij, omdat er vrij weinig elektrische wagens gebruikt worden, en er dus weinig vraag naar oplaadpunten is. Het is een traditioneel cirkelprobleem: doordat er weinig elektrische wagens zijn, is er weinig behoefte aan oplaadpunten, en doordat er weinig oplaadpunten zijn, blijft het problematisch een oplaadpunt te vinden, en blijven we de voorkeur geven aan een wagen met een traditionele motor.

Ooit deed dezelfde situatie zich voor met benzinewagens. Uiteraard was de prijs van een auto in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw de voornaamste oorzaak van het feit dat er hier maar weinig aangeschaft werden. Ook de toestand van de meeste wegen in onze gemeente nodigde in die tijd niet echt uit om zich met een auto te verplaatsen. Minstens zo belangrijk waren in die tijd echter het verbruik van de toenmalige motoren, en daardoor hun beperkte radius. Benzine was nog goedkoop, en in financieel opzicht was het hoge verbruik van de wagens in die tijd geen groot probleem. Erger was echter dat je ten gevolge van het hoge verbruik, ook met een volle tank niet buitengewoon ver geraakte. Tot in de jaren '20 van de twintigste eeuw zat de wagen met benzinemotor daardoor opgezaald met hetzelfde probleem als de elektrische wagen vandaag: er waren weinig wagens, en dus waren er ook weinig mensen die investeerden in de aanleg van een benzinepomp, en doordat er weinig benzinepompen waren, kon je weinig uitrichten met een wagen die op benzine reed.

Het duurde tot midden de jaren '20 voordat grote benzinemaatschappijen besloten dat ook in onze provincie die cirkel doorbroken moest worden. Maatschappijen als de Amerikaanse Texas Company – het latere Texaco, l'Alliance – later BP – en het Antwerpse Purfina – later Fina, nu Total – besloten in die periode te investeren in een net van benzinepompen, vanuit de hoop dat de beschikbaarheid van benzine zou leiden tot een groter verbruik, en dus tot winst. Een redenering die de maatschappijen in kwestie sinds een eeuw fortune opbrengt. Autoverkopers en eigenaars van cafés langs staatswegen werden aangezocht met het aanbod een benzinepomp op hun eigendom te installeren.

In die tijd beschikten de meeste eigenaars van een benzinepomp over een ondergrondse ton met een inhoud van 2.000 liter, iets dat toen beschouwd werd als een hinderlijke, gevaarlijke of ongezonde inrichting van eerste klasse, en waarvan de plaatsing dus aan een toelating vanwege de bestendige deputatie van de

provincieraad onderworpen was. De dossiers over het afleveren van dit soort vergunningen door de bestendige deputatie vanaf 1925 bleven bewaard¹. Nadat in de eerste helft van de jaren '20 in Sint-Truiden de eerste benzinepompen in de omgeving geïnstalleerd waren, ging het snel en ook in de dorpen rond Sint-Truiden werden er ondernemers gevonden die zich op de nieuwe markt van de benzinedistributie wilden wagen.

Kozen kon daar natuurlijk niet bij achterblijven, en het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de aanvraag van de American Petroleum Company (later ESSO) om bij de heer Aloïs Droogmans in de Broekstraat², ter hoogte van de plek waar nu de Heiligenbornstraat vanuit de Dorpsstraat richting Alken vertrekt, door het gemeentebestuur welwillend onderzocht werd.

De aanvraag voor het ingraven van een benzineton van 1.500 liter en de bouw van een pomp was op 13 juli 1931 bij het provinciebestuur ingediend. Op 15 juli was de aanvraag doorgestuurd naar het gemeentebestuur, dat van de gouverneur de opdracht kreeg in een onderzoek de *commodo et incommodo* uit te zoeken of er bezwaren waren bij de inwoners of bij de eigenaars van de percelen in een straal van 100 meter rond het perceel waarop de installatie zou geplaatst worden. Dat bleek niet het geval te zijn, waardoor het schepencollege op 3 augustus een positief advies kon afleveren. Begin november waren alle administratieve hordes genomen, en op 9 november 1931 besloot de bestendige deputatie dat de aanvraag van Droogmans ingewilligd kon worden. De ondergrondse tank en de pomp werden op de binnenplaats van de hoeve geïnstalleerd.

Hoe het de familie Droogmans met haar benzinepomp verging, meldt het dossier in het archief van het provinciebestuur niet. Wie daar meer over weet, en zeker wie er een foto van zou willen delen, wordt uitgenodigd dat bij onze heemkring te melden.

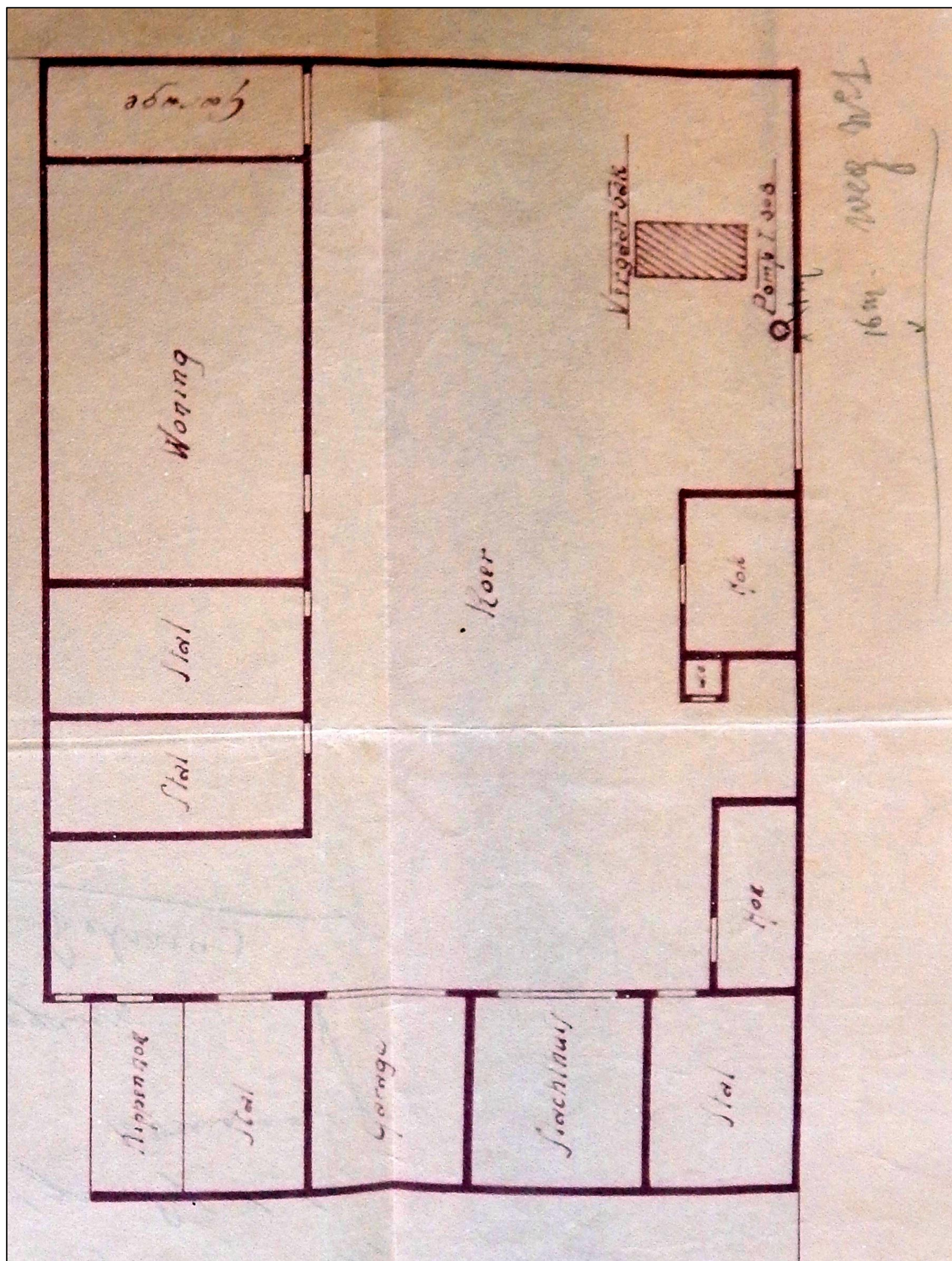
Illustratie 1: grondplan van de hoeve Droogmans, met de aanduiding van de voorgenomen plaatsing van de pomp en van de voorraadton.

Illustratie 2: plan van de pompinstallatie.

Rombout Nijssen

¹ Deze bijdrage is gebaseerd op de inhoud van dossier Nieuwerkerken/1931 in het bestand *Hinderlijke, gevaarlijke of ongezonde inrichtingen* van het archief van het provinciebestuur te Hasselt.

² Aloïs Droogmans baatte destijds een boerderij, annex slagerij, uit in de toenmalige Broekstraat.

DIMENSIONS D'UNE POMPE G. & B. - T 308 (TYPE CI-CONTRE)

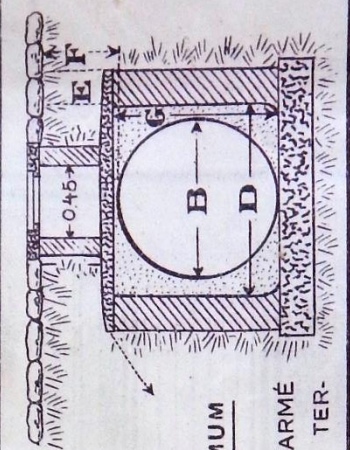
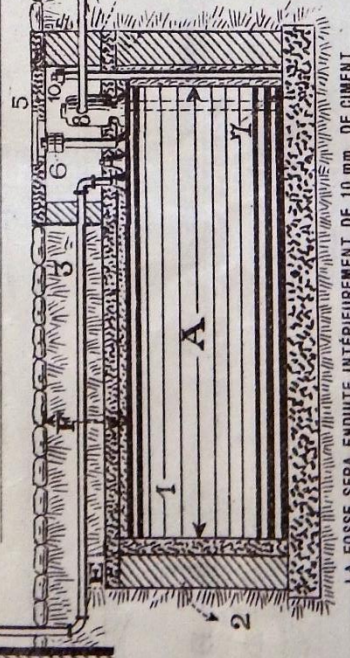
PLAN TYPE D'UNE INSTALLATION D'ESSENCE G & B

- I. SOCLE CARRÉ 0.38 m. x 0.38 m.
- II. PIED (hauteur) 0m 76
- III. CORPS (hauteur) 0m 57
- IV. COLONNE MUNIE DE SA SUPER-STRUCTURE 0m 90
- V. GLOBE 0m 43
- VI. DIAMÈTRE DU GLOBE 2m 66
- VII. DIAMÈTRE DU CORPS 0m 43
- 0m 39

COUPE LONGITUDINALE

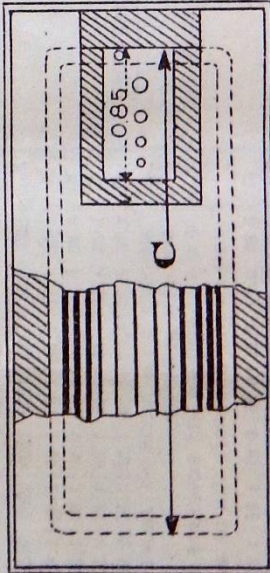
COUPE TRANSVERSALE

COUVERTURE EN BÉTON DE
0.08 m. D'ÉPAISSEUR MINIMUM

LE BÉTON DE FONDATION SERA ARMÉ
OU NON SUIVANT LA NATURE DU TER-
RAIN

LA FOSSE SERA ENDUITE INTÉRIEUREMENT DE 10 mm. DE CIMENT
APPLIQUÉ EN DEUX COUCHES.

VUE EN PLAN

TABLEAU DES DIMENSIONS.

LITR.	500	800	1000	1200	1500	2000	2500	3000	4000	5000	6000	10000
A	1.06	1.32	1.62	1.95	2.40	2.32	2.92	3.46	4.60	4.50	5.40	6.88
B	0.80	0.90	0.90	0.90	0.90	1.06	1.06	1.06	1.06	1.20	1.20	1.42
C	1.36	1.62	1.92	2.25	2.70	2.62	3.92	4.46	5.60	5.50	6.40	7.88
D	1.10	1.20	1.20	1.20	1.20	1.38	2.06	2.06	2.06	2.20	2.20	2.42
E	MINIMUM 0.18 m. POUR MAÇONNERIE ET 0.10 m. POUR CONSTRUC- TION EN BÉTON.											
F	0.50 m. ENTRE LA PARTIE SUPÉRIEURE DU RÉSERVOIR ET LE DESSOUS DU PAVEMENT.											
G	0.85	0.95	0.95	0.95	0.95	1.10	1.10	1.10	1.10	1.25	1.25	1.45

AMERICAN PETROLEUM COMPANY
SOCIÉTÉ ANONYME BELGE
= AVENUE DE FRANCE, 101 =
ANVERS

TIMBRES

KRONIEK VAN DE "VRIJDAGHSWINNING" TE KOZEN.

In het archief van schepen-heemkundige Jef Bonneux, dat zijn echtgenote Anna Grauls in 2015 aan Heemkunde-Nieuwerkerken schonk, zit een mooi verhaal over deze nog bestaande lemen vakwerkhoeve en haar bewoners, gelegen in de Eendenpoelstraat 16. Het werd in 1998 geschreven door Leo Velleman, parketmagistraat uit Edegem (Antwerpen), die deze hoeve in 1974 kocht en restaureerde tot zijn buitenverblijf. Méér nog dan de loutere geschiedenis van het gebouw interesseerde hem als amateur-volkskundige ook de herkomst en het leven van de vroegere bewoners.

Het was immers Alfons Vrijdaghs, geboren te Kozen in 1890, die in 1916 de balkenstructuur van een lemen vakwerkhuis in Hoepertingen kocht. Vervolgens werd deze als "roerend goed" overgebracht naar de Eendenpoelstraat te Kozen, en heropgebouwd tot woonhuis-boerderij voor zijn kinderrijk gezin.

Deze kroniek van Leo Velleman schetst ook op indringende wijze het harde en principiële leven van een nog niet verre generatie. In 1998 kwam de "Vrijdaghswinning" in bezit van de familie Danny Depré en Elvire de Jong. Op hun beurt werd met een groot hart en veel respect voor het oude gebouw en de natuur van de landelijke omgeving verder gewerkt aan de instandhouding en bewoning tot een aangename leefomgeving.

Ludo Raskin

De winning is gelegen te Nieuwerkerken, in de deelgemeente Kozen, aan de straat Eendepoel 16, kadastraal gekend als "de lange weide", sectie A nrs. 114/a en 114e, groot volgens titel 52 aren 66 ca. en volgens kadaster 52 aren 92 ca.

In haar eerste structuur werd de winning er door de landbouwer Alphonse Gustave VRIJDAGHS, genoemd "Fonske", gebouwd. Zij bestond uit de huidige stal, de dorsvloer, de woonkamer, de eerste slaapkamer en de twee kamertjes aan de westzijde. De winning zou daarvoor hebben gestaan te Hoepertingen, thans deelgemeente van Borgloon.

Fonske, die geboren was te Kozen op 20/11/1890 en op zijn veertiende jaar een weeskind was, woonde met zijn echtgenote Elisabeth VAN MANSHOVEN te Hoepertingen, waar hun kinderen Maria Elisabeth Louise op 1/12/1918, Eugenia Etisa op 24/7/1920 en Remy Antoine Leonardus op 29/3/1922 werden geboren. Het perceel te Kozen sectie A nr. 114, groot 79 aren maakte vermoedelijk deel uit van de nalatenschap van de ouders van Fonske. Hij was erin gerechtigd voor 1/3 ingevolge de akte van verdeling van 16/12/1916, verleden voor meester Adrien COEMANS, notaris te Sint-Truiden. Fonske kocht de overige 2/3 elk voor een bedrag van 800 frank van zijn zussen, respectievelijk bij akte dd. 19/7/1919 van Maria Elisabeth VRIJDAGHS, echtgenote van Leonardus CEULEMANS, geboren te Kozen op 26/5/1888, en bij akte van 2/8/1920 van Julienne Hubertine VRIJDAGHS, ongehuwde dienstmeid, geboren te Kozen op 13/7/1893.

Hij wilde blijkbaar op zijn eigendom te Kozen een landbouwuutbating beginnen en kocht daartoe een Haspengouwse winning in vakwerk te Hoepertingen. Volgens zijn zoon René stond die winning op de wijk Tereiken en was zij eigendom van ene LAQUAY. Deze naam komt thans nog voor in Hoepertingen zoals blijkt uit de telefoongids. Het gebinte in eikenhout werd door Fonske gekocht en overgebracht, wellicht met kar en paard, naar de Eendepoel te Kozen, waar het werd (op)gericht. Nog steeds volgens de zoon René zou dat gebinte de datum 1633 hebben gedragen.

Dergelijke datum werd doorgaans gebeiteld in een balk door de timmerman, die het gebinte had samengesteld en van merktekens had voorzien. Dat jaartal werd nog niet aangetroffen. Mogelijk bevond het zich in de moerbalk aan de straatzijde van de stal. De eiken constructie is daar echter verdwenen en vervangen door een bakstenen gevel, evenwijdig met de as van de straat. Bovenop de betonnen balk in de stal is het jaartal 1947 gegrift, wat erop wijst dat de verbouwing in dat jaar is gebeurd.

Zoon René vertelde ook dat zijn vader in 1916 eerst de waterput naast de westkant van de winning had gegraven en daarna begon aan het richten van het gebinte of de "timmer". Het was een hete zomer en Fonske moest zich regelmatig verfrissen en zijn dorst lessen aan de put.

Na het richten van de "timmer", diende tussen het vakwerk de "stijlen" te worden geplaatst. Vervolgens werden de "vitsen", gesplitst uit licht hout, tussen de stijlen gevlochten en ontstond de inwendige structuur van de binnen- en buitenwanden. Die werden daarna met leem bestreken. Die leem werd ter plaatse uitgegraven en voor het uitstrijken of "plekken gemengd met gehakt stro om het krimpen en barsten te voorkomen. De wanden werden verder afgewerkt met een laag kalkmortel. Als dakbedekking werden "vleugelpannen" gebruikt, die doorgaans in de buurt in zogenaamde "veldovens" waren gebakken. Tussen de pannen werden aan de binnenzijde stropoppen aangebracht tegen het insijpelen van regenwater of inwaaien van sneeuwvlokken.

De 'Vrijdagshwinning', voorzijde met rechts lage stallen

Zicht op de structuur van het oude woonhuis van uit de binnentuin

Stemmige gesloten binnentuin

Zicht op de achtergevel vanuit de fruitweide

Oude zijgevel, buiten, linkerzijde

Die werkzaamheden in Kozen hebben ongetwijfeld van Fonske veel inspanningen gevergd. Veel hulp zal hij daarbij niet hebben gehad. En hij had in Hoepertingen een gezin met drie kindjes te onderhouden.

In de loop van 1922 of 1923 zal de winning bewoonbaar zijn geworden en kwam Fonske met vrouw en kinderen in Kozen wonen. Het vierde kind Joseph Juliaan werd er op 19/10/1923 geboren. Ook de vier volgende kinderen zagen daar het levenslicht Louisa Amelia op 10/4/1925, René Michel op 5/7/1926, Justina Antonetta op 21/7/1928 en Amelia Juliette op 7/12/1932. Een negende kind zou jong zijn overleden.

De landbouwwuitbating en acht kinderen noopten tot uitbreiding van de winning. Volgens zoon René werd daartoe aangekocht het gebinte van een dwarsschuur op het Zwarteinde. Zij maakte deel uit van een hoeve, thans een bakstenen gebouw en bewoond door een orgelbouwer. Die dwarsschuur werd achteraan haaks op de bestaande winning opgebouwd. In de ruimte links van de poort werden een grote en een kleine slaapkamer bij het woonhuis gevoegd. Naast de schuur werd een kippenhok met schuin aflopend dak gebouwd. Een binnenplaats werd gevormd door het optrekken van vijf stalletjes en een overdekte ruimte in baksteen, die aansloten op een reeds bestaande sekreet en bakhuis. Op de binnenplaats werd een ruime rechthoekige mestkuil gebouwd. Mogelijk zijn de laatstgenoemde bouwwerken in 1947 uitgevoerd samen met de hogervermelde uitbreiding van de stal.

Op 29/5/1936 overleed te Kozen Maria Elisabeth VANMANSHOVEN. Fonske was dan weduwnaar met acht kinderen, waarvan het oudste 18 en het jongste 3 1/2 jaar oud. En hij boerde voort op zijn grond rond de hoeve en op percelen die hij elders in Kozen bezat of pachtte. Zeven van zijn kinderen huwden en verlieten het ouderlijk huis. Zijn jongste Amelia Juliette werd kloosterlinge. Zijn zoon René kocht een westelijk deel van het perceel van zijn vader aan de Eendepoel en bouwde er naast de hoeve een woning voor zijn gezin.

Fonske bleef in zijn hoeve wonen met zijn paard en enkele melkkoeien. Er was geen aansluiting op het waternet. Hij wilde daar niet van weten en maakte gebruik van de waterput, nu op het perceel van zijn zoon René, die naar zijn oordeel het beste water in Kozen bevatte. De huisvrouwen uit de buurt kwamen er water putten voor het bereiden van erwtensoep.

De elektrische leidingen waren zeer oud en beslist onveilig. Zij leverde stroom aan enkele verlichtingslampen van 15 watt. Nadat hij uiteindelijk zijn landbouwbedrijfje had opgegeven, wilde hij zijn winning niet verlaten, doch besteedde er geen zorg aan. De lemen buitenwanden brokkelden af, het regenwater sijpelde door gebroken dakpannen, het hout van deuren en ramen verweerde, de toegangspoort en andere metalen onderdelen geraakten met roest bedekt, een gebroken vensterglas werd met een plankje afgedekt, enz.

Op de binnenplaats stond een autowrak, waar Fonske na zijn middagmaal in de zon een dutje deed. Onkruid en vooral bramen overwoekerden grond en fruitboompjes naast en achter de hoeve. Oude fruitbomen, door de wind geveld, bleven gewoon liggen. De doornhaag langsheen de straat werd haast drie meter hoog. Zijn kinderen mochten in geen geval iets herstellen of opruimen en schaamden zich voor de woonst van hun vader. Een gewoonte bleef hij trouw. Meer dan 65 jaar heeft hij gezongen in het koor van de Sint-Laurentiuskerk te Kozen.

In 1974 werd hij ziek en overgebracht naar de Sint-Ursulakliniek te Herk-de-Stad, waar hij overleed op 31/7/1974. Enkele dagen voor zijn opname zou hij aan zijn zoon René ongeveer het volgende hebben gezegd: "Als ik sterf, zullen ze de hele boel hier wel afbreken".

Die sombere voorspelling is niet uitgekomen. Zijn huisje dat hij, volgens de tekst van zijn rouwprentje, met hard werken en veel ontberingen had kunnen bouwen, maar helaas ook erg heeft verwaarloosd, staat er nog steeds.

Z.E.H. Frans GEIVERS, geboren te Oud-Turnhout op 23/10/1922, was sedert 1971 pastoor te Kozen. Hij heeft Fonske nog enkele jaren gekend en zijn uitvaartliturgie geleid.

Tijdens de laatste week van augustus 1974 ontving hij op zijn pastorij zijn nicht Irm GEIVERS, geboren te Oud-Turnhout op 17/7/1933, en haar echtgenoot Leo VELLEMAN, geboren te Berchem-Antwerpen op 6/9/1930, toen Eerste substituut Procureur des Konings bij de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen. Zij woonden met hun drie kinderen te Edegem-Elsdonk. Leo had sedert lang interesse voor de volkskunde, meer bepaald voor de volkswoning (hoevebouw) en de volksdevotie. Een landelijke woning als buitenverblijf zou de jaarlijkse reizen naar het zuiden overbodig maken. Pastoor GEIVERS maakte zijn nicht en haar man zonder moeite warm voor het welige Haspengouw met zijn glooiende wijdse landschappen en pittoreske hoevetjes in vakwerk. Zij zochten enkele winningen op die te koop stonden, onder meer deze van Fonske VRIJDAGHS, die een maand eerder was overleden. Ondanks de lamentabele toestand, hiervoor beschreven, leek de "timmer" nog zeer behoorlijk. Bij het tweede bezoek, daags nadien, troffen zij in de hoeve René VRIJDAGHS, die de woning ernaast bewoonde. Zij vernamen dat de hoeve door de kinderen VRIJDAGHS te koop werd gesteld en konden ze bezichtigen. Op de woonkamer na bleken al de overige kamers, kamertjes, stal, dorsvloer, schuur en stalletjes even verwaarloosd als de buitenzijde van de gebouwen. De restauratie van de hoeve en de inrichting ervan als buitenverblijf zou een zware karwei worden. Desondanks werd tot de aankoop besloten. Bij akte van 12/12/1974, verleden voor meester Emile TIRMARCHE, notaris met standplaats Sint-Truiden, verkochten de acht zussen en broers VRIJDAGHS, de winning met de erbij horende grond aan het echtpaar Irm GEIVERS en Leo VELLEMAN, die op 31/12/1974 zou geïnstalleerd worden als substituut Procureur-generaal bij het nieuwe Hof van beroep te Antwerpen.

En zoals Fonske VRIJDAGHS zelf zijn winning heeft opgebouwd, hebben ook de nieuwe eigenaars, bijgestaan door hun drie kinderen, eigenhandig de restauratiewerken uitgevoerd tijdens de weekeinden en de vakanties. Van de buitenwanden werd de leem verwijderd en met cementmortel bezet. Een septische tank werd ingegraven en de aflopen werden erop aangesloten. Een waterleiding werd aangebracht en aangesloten op het distributienet. De bestaande elektrische leidingen werden verwijderd en vervangen door veiliger bedradingen met een nieuwe aansluiting op het stroomnet. De binnenwanden werden voorzien van pleisterplaten. De eiken moerbalken werd ontdaan van hun laag bepleistering en latwerk, en de erop rustende kinderbalken van de kalklaag waarmee de zolderingen waren bedekt. Binnen en buiten werden de wanden voorzien van een laag verf en de eiken balken van een houtbeschermer. De versleten en vergane ramen en deuren werden vervangen en al het houtwerk werd geschilderd. De nodige herstellingen aan het dak werden uitgevoerd door buurman René VRIJDAGHS, die verder tijdens de afwezigheid van zijn burens een wakend oog hield op zijn gewezen vaderhuis en er tijdens de winter de sneeuw, van de zolder veegde. In augustus 1985 werd de gevel van de stal aan de straatzijde voorzien van kunstleien.

Op de grond naast en achter de winning werd gras gezaaid en een nieuwe boomgaard aangelegd, die jaarlijks appels, peren, pruimen, perziken, noten, frambozen, aalbessen en heerlijke zoete kersen zou opleveren.

De oude fruitbomen, die zouden zijn aangeplant in 1921, hebben de ene na de andere de geest gegeven. De grootste boom, die knapperige zoete donkere Eisdense kersen gaf en zich in de lente als een enorme witte ruiker door de omgeving liet bewonderen, werd op 1/3/1990 door een zware storm geveld. Dat noodweer bracht ook vrij ernstige schade toe aan de daken van woonhuis en schuur waarvan pannen werden weggerukt. Rond dat tijdstip werd buurman René VRIJDAGHS door een beroerte getroffen en bleef daardoor gedeeltelijk verlamd tot zijn overlijden op 28/2/1997. Op 22/9/1986 was pastoor Frans GEIVERS heengegaan.

Tijdens de zomermaanden van 1991 en 1992 werden de daken vernieuwd. Het houtwerk werd vervangen en degelijke nieuwe pannen werden aangebracht.

Bij akte van 4/6/1998 werd de winning door het echtpaar VELLEMAN-GEIVERS verkocht aan Eivire de JONG en Danny DEPRÉ.

Het zal aan de nieuwe eigenaars behoren deze kroniek verder te schrijven.

Edegem, 8 juli 1998
Leo Velleman

BINDERVELD: UIT NOTARISARCHIEVEN VAN DE 18DE EEUW

Het betreft hier een inventaris van de dieren en inboedel van de molen van Binderveld in het jaar 1732, ons bezorgd door Rombout Nijssen.

RH, Verzameling minuten en repertoria van notarissen, nr. 2324: minuten van notaris Laurent Hubar te Sint-Truiden.

Repertorie van die bestialen, meubelen etc. gehouden in die molen van Binderveld, toebehoerende Jan Neumans, den 3 decembris 1732

- Een en rossen henxst
- eene gestreepte merrie wit en swert
- een swerte merrie
- eene rosse merrie
- een en rossen blinden henxst
- een roedt veulen
- drij roede koyen
- eene swerte koye
- twee veerssen
- eene sogge met clyne kurrens
- vier verckens

- eene groote schapraye met alderlye eetwaer en bagagie daer in
- eene wagen
- eene kerre
- eene bottelkerre
- een en ploegh met egge en toebehoorten
- een en setel
- drij stoelen
- eene ovale tafel
- eene bancke
- eene tenne schotel
- een en tennen telloir
- eene copere melckcruijcke
- ses ijsere ketels groot en clyn
- 2 braetpannen
- eene copere panne
- eene tenne compe
- eene saege, noch eene saege
- een bijl
- een en emmer
- 2 merckcorven

- een vat, een half en een vierdel
- eene aeme, twee halve en een vierdel
- eene mouwe
- 2 bancken
- eenen platten merckcorve
- 2 botertonnen
- eene cuijpe
- 5 steene botercroegen
- 3 steene potten
- eene kiste
- 2 spinwielen
- een stuck lynwaet
- 8 slaeplaykens
- eenen wan
- elff sacken
- 2 sargien
- een bedde en 2 sargien
- een lijff en 2 rocken
- 7 vrouwhemdens
- 2 groote cuypen
- alderleye perdtsgereetschap
- eene groote sogge en vijff verckens
- 2 wagelleeren
- 1 myte ongedorssen coren
- nogh ongedorssen alderleye somergraenen in de schuere
- eene quantijt kennip in het block en geleege
- 1 myte hoye
- eenen peckpot
- de hamen en wagenketens
- eene huijsbancke
- 3 cuijpen
- 2 sargien, 2 paer slaeplaykens, 2 sargien
- een breeckijser
- 2 emmers
- eene groote washcuijpe
- drij heelen, een hengijser, eene tange
- een vierijser, een plet
- 2 ladderen clyn en groot
- eene ijseren bille

Ter presentie van Peter Neumans en Margriet Rijpen als getuygen,
 Laurent Hubar notarius immatriculatus ad praemissa requisitus in fidem subscripsit.

EEN KLEIN A-B-C... OVER KOZEN EN WIJER

geeft de lezer een eerste inzicht in het herkenbaar verleden, en ontsluit de historische gebouwen, n.a.v. de herdenking KOZEN 800.

De reeds eerder gepubliceerde brochures en boeken over ons erfgoed in Groot-Nieuwerkerken zijn verkrijgen bij Heemkunde-Nieuwerkerken, p/a Berkenstraat 22, 3850 Nieuwerkerken, tel. 0499-735674.

A - Antoniuskapel

Tegenover het buurthuis Ter Cosen staat de zeshoekige Sint-Antoniuskapel (einde 17e e), mogelijk opgericht in de periode van pestziekte bij het vee. Eigendom kerkelijk goed, sedert 1970 privébezit. Jef Bonneux, heemkundige en schepen, stimuleerde de restauratie en werd bij zijn overlijden in 2000 eervol opgebaard in deze kapel. Iedere 17e januari, na de mis van "Sint-Antonius met zijn varken", is er in de kerk een openbare verkoop van levensmiddelen.

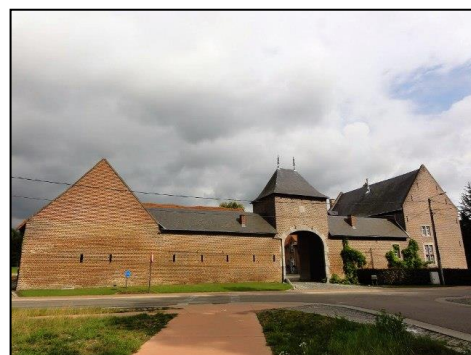
B – Basiliek Kortenbos

De verering van een O.L.-Vrouwbeeldje in het gehucht Kortenbos evolueerde snel tot een drukbezocht bedevaartoord. De abdij van Averbode die de parochiepriesters leverde voor Brustem en Kozen bouwde er in 1641 een éénbeukige barokkerk. In de loop der eeuwen werd ze rijkelijk versierd met kunstwerken en bemeubeling. Aan de overzijde staat het kasteel "De groeten Engel" (ca 1642). De internationaal bekende Nederlands-Belgische schilder Bram Bogart (1921-2012) woonde en werkte er van 1988 tot 2012.

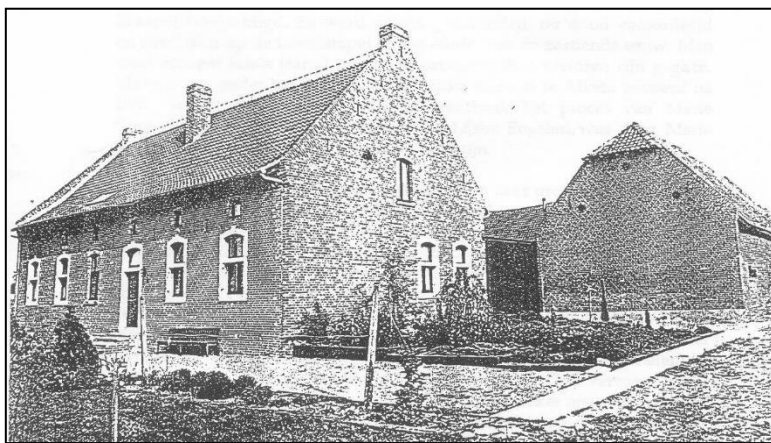
C – Hoeve Casselaer

Vlak bij de basiliek werd in 1736 door abdis Barbe de Rivière d'Aerschot van de abdij van Herckenrode, een indrukwekkende bakstenen vierkanthoeve gebouwd. Na de Franse Revolutie (1789) werd deze Casselaerhoeve als zwartgoed verkocht aan o.a. de heren van Duras. De familie Gilot kocht Casselaer in 1906. Zij was ook actief in de gemeenteraad van Kozen van 1911 tot 1976 toen burgemeester Dr. Gilot zijn Kortenbos bij de samenvoeging van gemeenten naar Sint-Truiden zag verhuizen.

D - Duifhuishof

In 1593 wordt Marie Sampermans, wonende op het Duifhuishof aan de Heiligenborn, vermeld in een heksenproces. Rond 1760 woonde er notaris Kristiaan Vanleeuw. De bakstenen hoeve lag zowel in Kozen als in Alken, met de middengang als grens. Dit gaf hem de mogelijkheid tot ongeoorloofde notariële activiteiten in beide dorpen, met de nodige moeilijkheden van dien. In een buitengevel staat de tekening van een kelk in baksteen, als bescherming tegen heksen.

E – Ruimten voor Erediensten

De eerste kerk van Kozen brandde af in 1486. Op het huidige kerkhof werd onder pastoor Breugelmans in 1763 een nieuwe kerk gebouwd. Pastoor Tijskens begon in 1914 met de bouw van de huidige derde Sint-Laurentiuskerk aan de overkant van de straat. Vertraagd door oorlogsomstandigheden werd ze pas in 1922 ingewijd. Bouwmeester Hyacint Martens (Stevoort) tekende het neo-romaanse plan, en aannemer Janssen (Neerpelt) bouwde met bakstenen die ter plaatse gebakken werden.

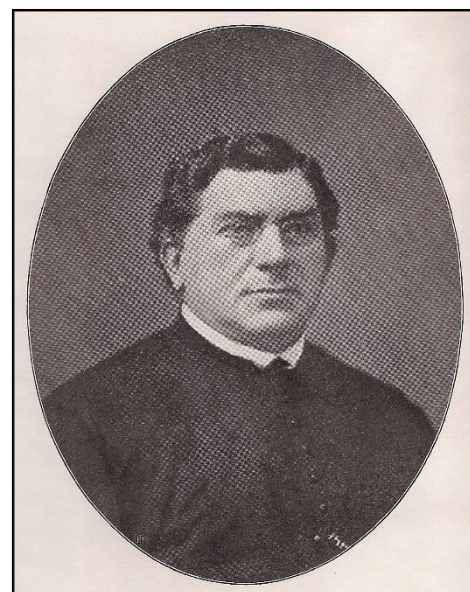
Oude kerk tot 1922

F – Opvallende pioniers in beide dorpen

Buiten de sociaal-culturele bouwpastoor van Wijer en schrijver van volksromans Hubert Creten (1823-1894) zijn er nog andere geestelijken die als voormannen de dorpsgrenzen overschreden.

Missionarissen van het eerste uur zijn Alex Senden (1857-1901) naar Congo, August (Marcellinus) Grammen (1865-1931) naar de VSA, Medard (Hubertus) Adons (1872-1951) en Theo (Julianus) Adons (1879-1922) naar China.

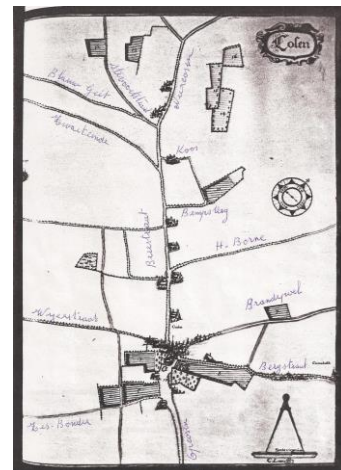
Kanunnik Blasius Senden (1855-1946) was een activist tegen alcohol en tabak, en priester Benedictus Paesmans (1905-1989) een sociaal pionier in armenzorg en voor ex-gevangenen.

Hubert Creten

G – Geschiedenis van Kozen en Wijer

De ouds gekende verwijzing naar Kozen als Cusinus dateert uit 1218 volgens een archiefstuk in de abdij van Averbode. Wijer wordt eerder vermeld in 1139 als Villare. De eerste bekende heer van Cosen was Franck van Wesenmael; hij benoemde een schout en de schepenen die het dorp administratief en gerechtelijk bestuurde. Wijer was bestuurlijk, juridisch en kerkelijk een onderdeel (buitenkwartier) van Herk-de-Stad. Ook voor beide dorpen veranderde dit na de Franse Revolutie (1789) toen onder Napoleon voor gans het Franse rijk één centraal bestuursstelsel werd ingevoerd met een éénvormige wetgeving en rechtbanken.

H – Hoeven in Kozen

Kozen was rijk aan boerderijen, tot 1914 vooral opgetrokken in leem. Nog bekende gebouwen dragen de namen Casselaer, Duifhuishof, huis van schout Vanleeuw, Paanhuis, hoeve Wanten, Pellender. Hun bewoners oefenden generaties lang ook bestuursfuncties uit, o.a. Senden Vanleeuw, Jeuris, Paesmans,... In de Breetstraat (in 1824 nog Moosstraat) staat het restant van de Mooshoekwinning (1782), deels in vakwerk en baksteen. Weinig werknemers werkten buiten het dorp, hetgeen het belang van de boerderijen als werkgever aantoont.

I – Industrie, van leem tot baksteen

De ontginning en verwerking ter plaatse van klei nodig voor muren van vakwerkhuisen, bakstenen en dakpannen blijft niet alleen nog zichtbaar aanwezig in Nieuwerkerken in de niveauverschillen van de landschappen. Ook kadastrale benamingen zoals o.a. Tichelrij, Pannengoed, Pellender, en straatnamen zoals o.a. Tegelrijstraat, Leemstraat illustreren dit. De familie Kumpen in Wijer was er tijdelijk industrieel actief in een pannen- en buizenbakkerij, en zette haar activiteiten grootschalig en met Wijerse klei verder in haar Hasseltse bedrijf Keramo.

J – Scholenbouw

Het buurthuis Ter Cosen was voordien een jongensschool /woonhuis van de onderwijzer, gebouwd in 1855 naar een plan van architect Claes (Hasselt). Opvallend nog is het mooie reliëf-metselwerk in baksteen. Meester Amandus Vlekken had er in de periode 1885-1902 soms méér dan 100 jongens en meisjes in de klas. Voor de meisjes werd er aan de overkant in 1902 een school gebouwd, bestuurd door de slotzusters van het H. Graf, in 1924 vervangen door de zusters van Heverlee. In Wijer werd de gemeenteschool/ schoolhuis van de onderwijzer/gemeentehuis in 1871 gebouwd. Vanaf 1929 gaven de zusters van Berlaar les in de Schans totdat er kort nadien een meisjesschool in de Schansstraat werd gebouwd.

K – Kasteelsite te Wijer

Op de kruising van drie dorpen werd te Wijer eind 13e eeuw aan de Wijerbeek een kasteelverblijf gebouwd voor de heren van Cosen; de kasteelhoeve lag aansluitend op Kozen, en de koetsierswoning op grondgebied Stevoort. De burcht-woontoren (16e e) werd verbouwd in 1661. Meerdere wapenschilden en dateringen in de gevels van kasteel en hoeve verwijzen naar vroegere bewoners zoals de Kerkchem. In 1880 werd o.a. de woontoren met neo-gotische kantelen versierd, en werd er later aan de achterzijde nog een woonhuis aangehecht. Bij verkoop in 1870 bedroeg het kasteeldomein en goederen nog 185 ha, grotendeels in Wijer gelegen.

L – De heks Lieske Russelen

Op het gehucht Blauw Geit, nu fruitplantage grenzend aan Wijer/Stevoort, woonde in 1593 Lieske Russelen die door een andere gefolterde vrouw beschuldigd werd van hekserij. Op haar beurt werd zij nu in de kelder van het kasteel te Wijer tot bekentenis gedwongen. Zij onderging eveneens het "godsoordeel" waarbij zij aan handen en voeten gebonden de waterproef moest ondergaan. Verdrong ze in de vijver dan was ze onschuldig, bleef ze drijven was ze een heks. Lieske Russelen werd gewurgd en verbrand. Een gedenkplaat tussen de fruitbomen herinnert nu aan deze barbaarse tijd.

M – Lambrechts-monument

Gedurende de Tweede Wereldoorlog (1940-45) was er in Limburg onder leiding van de Wijerse beroepsmilitairen Tony en René Lambrechts een verzetsbeweging actief tegen de Duitse bezetting. Spectaculair waren hun gewapende overval op de gevangenis van Hasselt en de hierop volgende Duitse repressie op hun schuiloord te Zelem. Vader Lambrechts en drie zonen sneuvelden, en dochter Gusta overleefde het concentratiekamp. Een provinciaal verzetsmonument (1947) en het Lambrechts-plein herinneren hieraan.

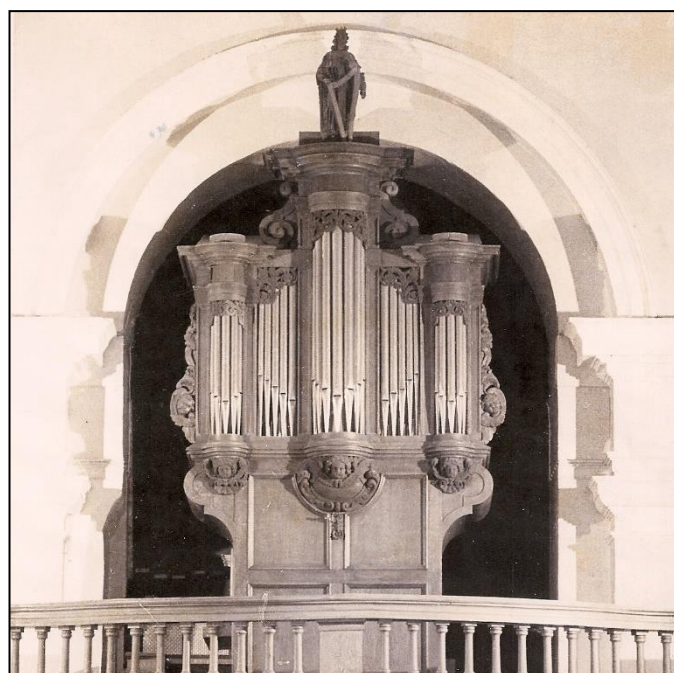
N – Bijltjes uit het neolithicum

Van de vroegste tijden dateren meerdere stenen bijltjes en schrapers die zoals beschreven vanaf einde van de 19e eeuw in de akkers van de Mierhoop gevonden werden. De laatste vondst van een bijltje gebeurde er nog in 2007, in een plantage van Piet Paesmans. Deze werktuigen geven aan dat er hier in het neolithicum (4500 tot 2500 voor Chr.) menselijke bewoning en activiteit bestond. Op de Heide (Kortenbos) werden in 1988 eveneens bijltjes en schrapers gevonden.

O – Het Van Peteghem-orgel

Hubert Creten (1823-1894) was van 1866 tot 1881 pastoor te Wijer. Als een sociaal-cultureel pionier was hij een weldaad voor de arme Wijerse gemeenschap. Op korte tijd verkreeg hij de bouw van een stenen pastorie, een school/woonhuis van de onderwijzer/gemeentehuis, en kocht hij een toen reeds bekend Van Peteghem-orgel voor zijn kleine kerk. Hij blijft bovendien bekend als auteur van meerdere volksromans. Op het kerkhof van Wijer staat zijn grafmonument.

P – Witheren Pastorij te Kozen

De abdij van Averbode verkreeg in Kozen de parochierechten in 1230, en leverde er de paters-pastoors tot 1891. In 1718 werd de huidige pastorij gebouwd; zij was met water omgeven en maakte deel uit van de kerkelijke goederen (nu meisjesschool, Antoniuskapel, parochiezaal, kerkhof). Ook was de pastorij toen uitgebreid tot een kleine hoeve met zelfs een nu verdwenen tienden schuur. Tegenwoordig is het charmante gele gebouw in relatief goede toestand en aan privépersonen verhuurd.

Q – Quid ? Vereniging voor Heemkunde

Over het verleden van de vier kerkdorpen van Nieuwerkerken werd reeds in 1872 geschreven door onderwijzer Gerard Joris. Ook Mathieu Vanbergen beschreef zijn opzoeken en richtte in 1971 een oudheidkundige kring op. Belangrijker nog was schepen Jef Bonneux (Kozen) die tientallen brochures over deelaspecten van het sociaal-maatschappelijk en culturele leven en bouwkundig erfgoed schreef. In 2002 werd voor een structurele aanpak de vereniging Heemkunde-Nieuwerkerken opgericht. Achtereen volgens waren voorzitter André Schiffeleers, Rombout Nijssen, en Eddy Cox. Door het periodiek inrichten van activiteiten, tentoonstellingen, en het uitgeven van een infoblad, boeken en brochures is er nu een gestructureerde bekommernis om het verleden blijvend een nieuwe toekomst geven.

R – Restauratie van het Paanhuis

De aanwezigheid van de weinig overgebleven vakwerkhuisen en historische bakstenen gebouwen in Nieuwerkerken geeft buiten een positief gevoel ook de bestendige bekommernis weer om hun verdere instandhouding en aangepaste inhoudelijke invulling te geven. Op dit ogenblik worden in Wijer enkele vakwerkhuisen gerestaureerd, en is het park van de Schans heraangelegd in afwachting van een renovatie van het gebouw. In Kozen is er het lopende grote huisvestingsproject waarvan de restauratie van het Paanhuis met aangelande vakwerkgebouwen de essentie uitmaakt.

S – De Schans in Wijer

Oorspronkelijk met water omgeven was de Schans in Wijer een toevluchtsoord voor dorpsbewoners en hun vee in onzekere tijden. Op een kaart van Wijer uit 1743 staat ze voor het eerst duidelijk afgebeeld. Samen met het aangrenzende Paanhuis (brouwerij, nu Lambrechts-plein) was de Schans de belangrijke tegenhanger van het kasteeldomein. Achtereenvolgende langdurige eigenaars waren o.a. de familie de Heusch, en Kempeneers-Pollenus. Op de Schans logeerde in 1929 de eerste zusters die er ook tijdelijk les aan de dorpsmeisjes gaven.

T – De Tijd van Toen

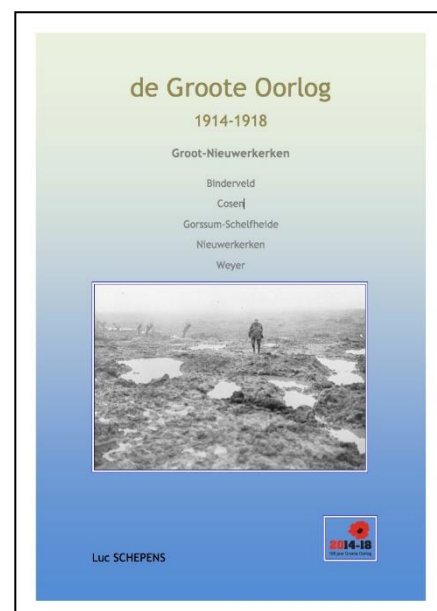
In 1631 stierven te Wijer 56 inwoners aan de pest, waaronder ook de pastoor. De oude schutterskraag van Kozen (1651) versierd met zilveren breuken van schutterskoningen wordt in Bokrijk bewaard. In Wijer bestond er een schutterij in 1742; in 1886 volgde een tweede. Een in 1823 in Kortenbos gevonden vondeling baby kreeg als naam Conrardus Kortenbos. Pastoor Creten schreef in 1873 in een parochie register, nu bewaard op het Rijksarchief te Hasselt: "Wij zijn ontlast van Thiclerij, Wat zijn wij blij".

De naam Heemkune Nieuwerkerken staat op één van de 600.000 dog tags in het land-art herdenkingsmonument 1914-18 "Coming world / Remember me" van Koen Vanmechelen te Zillebeke (2018).

U – Uitgave van twee boeken

Waar de historische monumenten ons veel leren over het verleden in Nieuwerkerken geven twee recent verschenen boeken er een verhelderend inzicht in de tot nog toe onbekende menselijke aspecten van beide wereldoorlogen van voorbije eeuw. Auteur Luc Schepens geeft alle soldaten en oorlogsslachtoffers van de oorlog van 1914-18 een gezicht, en beschrijft in een tweede boek de nadrukkelijke aanwezigheid in Nieuwerkerken van het Duitse radar-luchtafweersysteem in 1940-45.

V – Vakwerkhuizen

In Kozen en Wijer blijven er nog maar enkele originele vakwerkhuizen over, anderen zijn min of meer gerestaureerd door het lemen vakwerk te vervangen met baksteen in het balkskelet. Tot de Eerste Wereldoorlog werden alle huizen in vakwerk gebouwd met materiaal uit eigen streek: eikenhout voor de balken, wilgentwijgen voor het vlechtwerk van de muren, en leem en stro voor de bepleistering. Voor de weinige stenen gebouwen (kasteel, kerk, pastorie, school, molen, paanhuis) werden met ter plaatse ontgonnen klei in veldbrandovens bakstenen en dakpannen gebakken.

W – Aanleg van wegen

Het onderhoud van wegen, stegen en kerkpaden was voor de gemeentebesturen een bestendige bron van zorg. Bijvoorbeeld in 1854 besliste Kozen tot verharding van de modderige karrensporenweg tot een kiezelweg van 3771 meter die liep van Kortenbos tot Wijer. Dit gebeurde in eigen regie, zonder aannemer: de inwoners leverden verplicht het handwerk, de eigenaars van paard en kar haalden de nodige kiezel in het station van Oreye. Einde realisatie van de weg in 1875. In Wijer werd in die periode de Grotestraat over de Mierhoop naar Kortenbos onder impuls van pastoor Creten gekasseid.

X-Y-Z – Naslagwerken over Kozen en Wijer

In het pas verschenen boek "Geschiedenis van Kozen en Wijer", in 2018 uitgegeven n.a.v. de herdenking Kozen 800, wordt overzichtelijk ingegaan op het verleden van de twee aangrenzende dorpen die bestuurlijk en wat rechtbanken betreft erg verschilden. Luc Carlens, oud Kozenaar, bundelde in dit boek reeds verschenen teksten en dit over de eeuwen heen. Magda Vantilt, auteur van het tweede boek, schreef in 1972 n.a.v. het Jaar van het Dorp een overzichtelijk beeld "Wijer, verleden en heden", een schat aan historische gegevens en feiten.

ZO GING DAT IN KOZEN IN 1938: GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN EN DE HISTORIE VAN HET VAST RECHT

1933 is één van de voornaamste jaren in de geschiedenis van de gemeente Kozen. Tot dat jaar was het dorp na zonsondergang in het duister gehuld. In 1933 werd in Kozen een gemeentelijk openbaar elektriciteitsnet aangelegd. Hoogspanningsdraden brachten de stroom tot in een elektriciteitscabine, en van daaruit brachten draden die hoog aan houten palen vastgemaakt waren, het wonder van de elektriciteit naar iedere woning.

Van dan af konden kinderen en studenten ook in de winter na vijf uren hun huiswerk nog maken of hun les nog leren. De nieuwe elektrische lampen gaven immers veel beter licht dan de oude petroleumlampen. Wie voortaan onverwacht 's nachts naar de stal moest omdat hij hoorde dat de dieren onrustig waren, hoefde nu niet meer met een gevaarlijke petroleumlamp uit te zoeken wat de reden van de onrust was, maar kon met een draai aan de lichtknop de hele stal verlichten. Graan dorsen en wannen, wat tot dan toe met de dorsvlegel en met een met de hand aangedreven wanmolen gedaan werd, zou dankzij de zegeningen van de elektriciteit ook in Kozen in de toekomst machinaal kunnen gebeuren. De dorpsbestuurders zagen de toekomst van het dorp al voor zich. Nergens zou men nog kunnen zeggen dat Kozen achterbleef.

De aanleg van het elektriciteitsnet was een kostelijke zaak, maar het gemeentebestuur rekende er op dat de inwoners snel gewoon zouden worden aan het nieuwe comfort en dat de betaling van het elektriciteitsverbruik voldoende zou opbrengen om de investeringen af te betalen en de elektriciteitsleverancier te vergoeden. Al gauw bleek echter dat de beschikbaarheid van elektriciteit niet dadelijk een einde maakte aan de zuinigheid waarmee de mensen van Kozen met verlichting omgingen. Wanneer er niemand meer in een kamer was, werd het licht uitgedaan. Veel verbruikers vonden dat één brandende lamp in huis ruim volstond. Het gebruik van elektriciteit van het net voor het aandrijven van dors- en wanmachines viel in eerste instantie ook tegen. Veel boerderijen beschikten immers nog over een generator op benzine, waarmee de elektriciteit opgewekt werd die nodig was om dors-, zaag- of andere machines aan te drijven. Voordat het openbaar elektriciteitsnet aangelegd was, waren die generatoren noodzakelijk, en nu het net er was, werden zij zolang zij niet versleten waren niet zomaar uit dienst genomen.

In die omstandigheden bleef het elektriciteitsverbruik zwaar achter bij de verwachtingen, en al snel bleek dat het elektriciteitsnet niet voldoende opbracht om de kosten ervan te dekken. In 1937 stond het water de gemeenteontvanger aan de lippen. Het gecumuleerde tekort op de exploitatie van het elektriciteitsnet leidde ertoe dat de bodem van de gemeentekas in zicht kwam. Het gemeentebestuur moest ingrijpen om te vermijden dat de elektriciteit de gemeentefinanciën structureel zou ontwrichten.

De oplossing werd gevonden in een zogenoemd vast recht. Iedereen wiens woning op het elektriciteitsnet aangesloten was, betaalde vanaf 1937 niet meer alleen zijn verbruik, maar ook een vast recht: een vast bedrag, dat hetzelfde was voor iedere aansluiting. Zoiets was in Kozen nog nooit gezien en veel inwoners vonden dat al te gortig. Betalen voor elektriciteit die zij niet verbruikten ? Dat kon toch niet !

Een dertigtal huisvaders weigerden dan ook dat vast recht te betalen. Toen aanmaningen niet bleken te helpen, besloot het gemeentebestuur de huisgezinnen die het vast recht niet betaalden, van het net af te sluiten. Wie niet betaalde zat weer in het donker. De reactie van de misnoegde Kozenaren bleef niet lang uit. Die hadden ondertussen immers ondervonden hoe een kortsluiting veroorzaakt kon worden. Van dan af deden zich geregeld kortsluitingen voor op het net in Kozen, waardoor het hele dorp tijdelijk zonder elektriciteit kwam te zitten. Vreemd genoeg vielen die kortsluitingen vooral voor tijdens avondlijke vergaderingen van de gemeenteraad.

De tweespalt tussen de Kozenaren die tegen het vast recht waren, en zij die het betaalden, tussen de mensen die niet wilden betalen voor iets dat zij beschouwden als een onrechtmatige belasting en zij die door de acties van de tegenstanders regelmatig in het donker kwamen te zitten, liepen zo hoog op dat de kwestie van het vast recht de inzet werd van de gemeenteraadsverkiezingen van 1938.

Al in 1937 riep een dichterlijke ziel met het spotlied De vaste-rechtendraad de kiezers op het jaar daarna goed na te denken aan wie zij hun stem zouden geven. In het lied dicht hij de wonderlijke elektriciteit, waarvoor nu extra vast recht betaald moet worden, uitzonderlijke kwaliteiten toe:

De vaste-rechtendraad

'k Ben nu maar teruggekomen
want ik heb wat nieuws vernomen,
't is verdekke ongehoord
hoe men ieders ruste stoort.
Luistert daarom naar dit lied,
Wat er nu weer is geschied.

'k Weet het niet, maar 'k vind het slecht,
hoe de looper van het recht
tot ons komt om ons te foppen
en ons zakken leeg te kloppen.
Dat men ons daarbij wil dwingen,
't is om uit uw vel te springen !

's Zondags in het schoollokaal:
Was me dat daar een kabaal !
Toen die goede brave heren
aan eenieder wilden leren
hoe met het nieuw vast recht
iedereen zijn werk beslecht.

Als ge 't recht dan nu hebt vast,
mensen lief dan opgepast.
Wees niet boos meer of niet kregel,
maak het draadje aan uw vlegel !
Zonder moeite dorst die 't graan !
Kan er iets nog schoner gaan ?

Om mest te varen, 'k vind dit chiek,
'k maak den draad maar aan mijn riek.
En het mest vliegt, tot mijn lust,
op de kar, wijl ik mij rust.
Is het varen dan gedaan,
maak ik de draad weer anders aan.

Dan maak ik hem aan mijn schup,
direct naar 't veld, en een, twee hup !
'k Sta er nevens met gemak,
'k steek mijn handen in mijn zak.
Zelf moet ik nu niets meer doen,
de schup die werkt met veel fatsoen !

Als ik 's avonds lig te gapen
in mijn bed en niet kan slapen,
'k roep dan maar eens op mijn vrouw,
of zij het draadje brengen wou.
'k Steek dat dan gauw in mijn oren,
niets kan dan mijn rust nog storen !

Neen, ik wil daarom niet liegen:
'k heb een draad ook aan mijn wiege.
Begint de kleine 's nachts te kraaien,
direct is dan de wieg aan 't draaien !
En die draait zo lang en goed,
tot de kleine slaapt weer goed.

Hebt ge reumatiek aan 't been,
of de kramp aan uwen teen,
of het klauwzeer in den mond,
neem dan toch den draad terstond !
Onnodig veearts of dokter,
de rechten draad die zorgt daarvoor.

Hebt ge wat in uw broek gedaan,
trek het u niet te zeer aan !
Ga naar water niet op zoek,
hou den draad maar aan uw broek
en die wordt vanzelf dan rein.
Zeg eens, vindt ge dat niet fijn ?

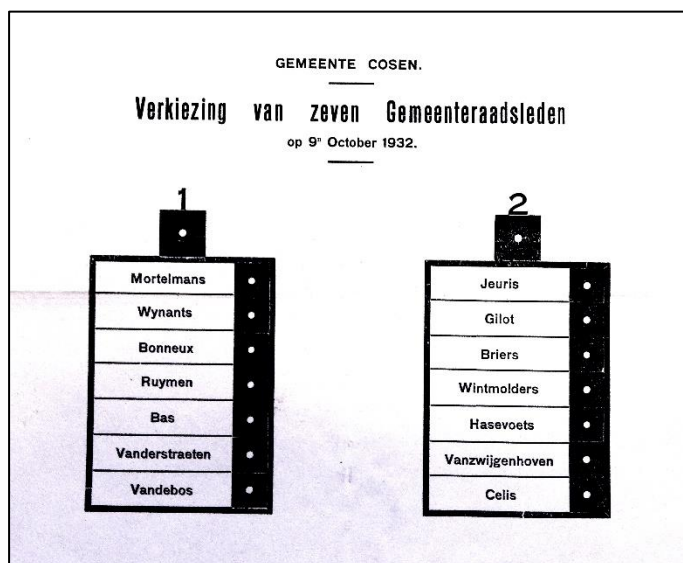
Steekt eerstdaags de bak vol drek,
en dat komt, ik weet het krek,
luister dan naar goede raad:
gauw erbij dan met den draad !
En die zuigt en spoelt zo fijn,
dadelijk is het bakske rein !

Doch met die vaste-rechthistorie,
maak uw rekening eens potdorie !
Is uw beurse nu nog vol,
dra is ze ledig dan, en hol !
Juist daarom mensen, opgelet,
waar ge 't naaste jaar uw puntje zet.

'k schei nu uit, ik weet niets meer,
doch kom wellicht nog wel eens weer.
Als Tist, of Jef, of Pieterjan
de wijs hiervan niet vinden kan,
dan doen ze maar als jonge guiten:
probeer dan maar van het te fluiten !

In 1932 hadden twee lijsten aan de gemeenteraadsverkiezingen meegedaan: de lijst Mortelmans en de lijst Jeuris. Jeuris had de verkiezingen gewonnen, en zijn lijst leverde vier gemeenteraadsleden (Joseph Jeuris, Eduard Haesevoets, Felix Briers en Urbain Gilot), tegen drie van de lijst Mortelmans (Louis Vanderstraeten, Louis Mortelmans en Joseph Wijnants). Jeuris volgde zichzelf in januari 1933 op als burgemeester, en Gilot en Haesevoets werden schepenen.

In 1938 stonden er in Kozen vier lijsten op de stembrieven. Burgemeester Jeuris, de schepenen Haesevoets en Gilot en raadslid Briers trokken de eerste lijst, de lijst van de voorstanders van het vast recht. De tweede lijst was de lijst van Mortelmans, die nu getrokken werd door Louis Vanderstraeten, de man die in 1932 op die lijst het grootste aantal voorkeurstemmen behaald had. Jeuris en Vanderstraeten trokken met een volledige lijst naar de kiezer. Daarnaast waren er nog twee eenmanslijsten, van Hendrik Vandebos en van Vital Libens. Vandebos en Libens haalden onvoldoende stemmen en werden niet verkozen. De historie van het vast recht deed wel de verhoudingen in de gemeenteraad kantelen. De lijst Jeuris haalde deze keer nog maar drie verkozenen (Gilot, Hasevoets en Jeuris), terwijl de lijst Vanderstraeten – Mortelmans zich in vier verkozenen mocht verheugen (Alfons Bonneux, Egide Esselen, Louis Vanderstraeten en Alfons Ruymen). Jeuris bleef in eerste instantie burgemeester, maar werd later vervangen door Egide Esselen. Zijn lijstgenoten moesten hun schepenzetels afstaan aan Vanderstraeten en Bonneux.

Gemeente KOZEN		
Verkiezing voor zeven Gemeenteraadsleden		
Den 16 October 1938		
1	2	3
Vanderstraeten	Jeuris	Libens
Raymen	Hasvoets	
Ezelen	Briers	
Bonneux	Gilot	4
Wintmolders	Donvil	Vandebos
Mortelmans	Smets	
Elen	Jaenen	

Gauw bleek dat het nieuwe bestuur ook een middel moest vinden om de elektriciteitsrekening te betalen. De prijs van het vast recht werd wat gemilderd, er werden meer huizen op het net aangesloten en geleidelijk aan steeg ook het verbruik. De storm ging liggen, twee jaar later werd ons land voor de tweede keer door Duitsers bezet, en toen er in 1946 weer gemeenteraadsverkiezingen georganiseerd werden, waren er heel andere dingen aan de orde.

Rombout Nijssen

DE TELOORGANG VAN HET PELENDER-KAPELLETJE.

De huidige Pelenderhoeve, nu een monumentale B en B in de Helstraat te Kozen-Wijer, domineert er al bijna 250 jaar het open kasteellandschap.

De benaming Pelender verwijst naar het vroegere Pelenderbos aldaar, en leefde verder in de Pelenderhoeve, die vroeger ook wel Pannenhoeve werd genoemd. Zij was lange tijd alleen bereikbaar via de Grote straat in Wijer. Later werd de Helstraat, die niet op de Ferrariskaart van 1771-78 staat, aangelegd en werd hierdoor dit gebied tussen Wijer en Kozen ontsloten.

Het was Pieter Stiers die rond 1780 er een hoeve bouwde, en zijn familie er van 1797 tot 1863 een pannembakkerij uitbaatte. Recent werd deze hoeve door de familie Schreurs ingrijpend verbouwd tot een luxueus Bed en Breakfast-verblijf, gelegen op het fietsroutenetwerk Limburg.

Van de herfst tot het voorjaar zagen de voorbijgangers op een aangrenzende akker een stenen veldkapelletje dat door de jaren heen sterk voorover helde, dermate dat men alle ogenblikken de fatale val verwachtte. Hetgeen jarenlang gevreesd werd, en als het ware miraculeus overeind bleef is dit najaar spijtig genoeg gebeurd. Onttrokken aan het zicht door de hoge maïsplanten werd dit O.L.Vrouwkapelletje bij het kneuzen van de oogst omver gereden. Hiermee verdween weer eens en bijna onopgemerkt een belangrijk "klein landschapselement" in ons dorp.

Door de teloorgang van volkse devoties allerhande en de evolutie van wonen en werken sneuvelen jaarlijks ook kapelletjes die enkele decennia geleden nog courant in de huisgevels werden geïntegreerd. Soms worden de nissen zelfs toegemetseld, en herinneren alleen nog hun contouren aan hun religieus verleden.

Dergelijke aspecten van actief volksgeloof, zo ook de hoefijzers hoog tegen de zijgevels van sommige huizen aangebracht als beschermingssymbolen tegen ziekten en ander onheil, dreigen als waardevolle "kleine landschapselementen verloren te gaan. Zij zijn nochtans de stille getuigen van de christelijke woon- en volkscultuur van onze voorouders, en hierdoor een belangrijk te respecteren aspect van ons erfgoed.

Ludo Raskin

EEN BLOEMLEZING UIT ONZE JUBILEUMTENTOONSTELLING

'KOZEN 800 JAAR'

8-9-10 SEPTEMBER 2018

